

ЗМІНА

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

**ЯКОЮ МАЄ БУТИ
СИСТЕМА ПІДТРИМКИ
ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД
КАТУВАНЬ?**

Аналітична записка спрямована на визначення потреб і проблем, з якими стикаються постраждалі від катувань, жорстокого або нелюдського поводження. Аналітична записка включає оцінювання поточного стану в Україні системи підтримки осіб, постраждалих від воєнних злочинів, зокрема, катування, жорстокого або нелюдського поводження, для надання рекомендацій щодо формування такої системи. Дослідження ґрунтується на аналізі українського законодавства щодо підтримки постраждалих від збройної агресії РФ проти України, на матеріалах українських і міжнародних громадських організацій щодо практики забезпечення підтримки окремих груп постраждалих в Україні, щодо короткострокових і довгострокових наслідків травми, щодо стандартів розбудови системи підтримки постраждалих від катувань, а також на опитуванні 40 постраждалих від катувань стосовно шкоди, якої вони зазнали внаслідок катувань, та стосовно потреб у підтримці.

Авторка звіту:

Онися Синюк, правова аналітикиня Центру прав людини ZMINA

Редагування:

Альона Луньова, директорка з адвокації Центру прав людини ZMINA

Єлизавета Сокурєнко, керівниця напряму документування воєнних злочинів Центру прав людини ZMINA

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Швейцарська Конфедерація

Звіт підготовлений у межах проекту «Боротьба з безкарністю за найтяжчі міжнародні злочини в умовах російської збройної агресії в Україні», що реалізується за підтримки Федерального департаменту закордонних справ Швейцарії. Погляди та ідеї, викладені в ньому, належать виключно автору(-ам) і не відображають позиції чи політики Федерального департаменту закордонних справ Швейцарії та уряду Швейцарії.

Центр прав людини ZMINA — українська правозахисна організація, яка працює у сфері захисту свободи слова, протидії дискримінації, попередження катувань і жорстокого поводження, підтримки правозахисників і громадських активістів, а також документування міжнародних злочинів та захисту прав потерпілих внаслідок війни.

Сайт організації: zmina.ua

ЗМІСТ

Резюме	4
Вступ	6
1. Якою є загальна ситуація із наданням підтримки постраждалим внаслідок збройної агресії проти України?	8
2. Що таке «катування» і якими є наслідки катувань для постраждалої людини?	10
3. Які потреби постраждалих від катувань в умовах російської агресії проти України?	13
4. На яку підтримку можуть розраховувати постраждалі від катувань?	16
5. Система підтримки постраждалих від катувань: що потрібно врахувати?	22
Висновки	26
Рекомендації	28

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВПО — внутрішньо переміщена особа

ТОТ — тимчасово окуповані території

РФ — Російська Федерація

СНПК — сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

РЕЗЮМЕ

1. Підхід щодо підтримки постраждалих від збройної агресії в Україні почав формуватися ще у 2014 році. Здебільшого він базується на виокремленні груп постраждалих (наприклад, ВПО, зниклі безвісти за особливих обставин тощо) та на наданні їм підтримки в різних формах. Станом на 2025 рік, попри суттєве збільшення кількості постраждалих і певний прогрес щодо ведення обліку шкоди, спричиненої збройною агресією проти України, цей підхід досі незмінний, відсутня як загальна концепція визначення, хто є постраждалими, так і комплексна система підтримки.
2. Постраждалі від міжнародних злочинів, зокрема катувань і нелюдського поводження, залишаються однією з найменш захищених категорій тих, хто зазнав шкоди внаслідок збройної агресії проти України. В Україні потерпілими від катувань офіційно визнано 5 тисяч військових та 5,6 тисячі цивільних. При цьому постраждалих, які, серед іншого, не зверталися до органів правопорядку і не набули статусу потерпілих у кримінальному провадженні, ще більше. Спеціальні заходи підтримки для цієї категорії постраждалих відсутні. Попри це, частина таких людей може мати підстави для отримання інших видів підтримки, зокрема, як внутрішньо переміщені особи, особи, постраждалі від СНПК, особи, щодо яких встановлено факт позбавлення особистої свободи тощо. При цьому підтримка, передбачена для цих груп, не є належною відповіддю на потреби людей, постраждалих від катувань.
3. Формування системи підтримки постраждалих від катувань потребує оцінювання їхніх потреб у короткостроковій та довгостроковій перспективі. Різні види катувань призводять до цілої низки наслідків, як негайних, так і відкладених у часі. Ці наслідки стосуються фізичного здоров'я (внутрішньочерепні гематоми, травми спинного мозку, набряк мозку, судоми, серцево-судинні, сенсорні порушення, неврологічні наслідки, проблеми з опорно-руховим апаратом тощо), а також психічного (оніміння/байдужість, відстороненість, тривожність і страх, відчуття безпорадності, пригнічення). У довгостроковій перспективі наслідки катувань призводять і до хронічних фізичних захворювань, і до хронічних емоційних станів — роздратованості, депресивних станів, тривожності та емоційної дисрегуляції. Це провокує й поведінкові та когнітивні зміни: з'являються нав'язливі спогади, фіксація на травматичній події, труднощі з ухваленням рішень, суїцидальні думки, через уникнення соціальних ситуацій можуть руйнуватися соціальні зв'язки та прогресувати прояви небезпечної поведінки.
4. Для належної комплексної підтримки постраждалих від катувань, на основі опитування щодо потреб, можна виділити кілька видів допомоги, що їх мають надавати системно та синхронізовано, а саме: **(1) медична** — як відразу після звільнення для своєчасного огляду та оцінювання потреб, так і постійна підтримка з урахуванням перспективи відкладених у часі наслідків катувань, загострення хронічних хвороб; **(2) психологічна** — також як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі для роботи з травмою, а також станами, набутими внаслідок пережитої травми; **(3) фінансова** — з урахуванням того, що частина запитів на фінансову

допомогу може покриватися належною медичною допомогою, а інша частина — житлова потреба та потреба в безпосередній фінансовій підтримці через втрату майна та/або працездатності; **(4) правова** — зокрема, в контексті допомоги для тих груп постраждалих, що вже передбачені законодавством, як-от особи, стосовно яких встановлений факт позбавлення особистої свободи. Окремо також варто виділити потребу в належному інформуванні постраждалих від катувань щодо видів підтримки та способів доступу до них.

5. Для побудови ефективної системи підтримки постраждалих від катувань необхідно сформулювати загальну концепцію підтримки постраждалих та місця постраждалих від катувань у ній, а також її законодавче та інституційне забезпечення. Не менш важливе й фінансування — наявність достатніх коштів для забезпечення заходів підтримки, що визначається на основі потреб і кількості постраждалих та базується на індивідуалізації підтримки, на доступності передбачених послуг для постраждалих (як у географічному контексті, так і щодо забезпечення достатньої кількості надавачів послуг), на зрозумілості та достатності інформування про можливість отримання підтримки, на відповідності та ефективності передбачених послуг для постраждалих, які мають ґрунтуватися на оцінюванні потреб та комплексному підході.

ВСТУП

Попри збройну агресію, що триває з 2014 року, в Україні не створено єдиної системи підтримки людей, постраждалих внаслідок збройної агресії РФ. Держава, реагуючи на нові виклики, пов'язані з війною і необхідністю підтримки цивільного населення, запроваджує нові механізми підтримки постраждалих осіб. Яскравий приклад такого підходу — поява у 2023 році нової категорії постраждалих внаслідок підриву греблі Каховської гідроелектростанції, для яких був запроваджений окремий порядок надання одноразової матеріальної грошової допомоги.

Починаючи з 2014 року, в такий спосіб в українському законодавстві з'явилося щонайменше вісім категорій осіб, які зазнали шкоди внаслідок збройної агресії проти України, та отримують від держави різні засоби підтримки.

Але, на жаль, визначені державою категорії не охоплюють усіх постраждалих, зокрема, тих, які зазнали шкоди життю і здоров'ю. Тож частина людей, які зазнали шкоди внаслідок російської агресії, залишаються без визнання їх постраждалими і надання державної підтримки.

Одна з таких «невидимих» груп постраждалих — ті, хто пережили катування, жорстоке або нелюдське поводження. Представники РФ застосовують катування, залякування та примус у місцях незаконного утримання систематично¹, ці дії досягають порогу злочину проти людяності².

Станом на 01 липня 2025 року відкрито 2101 кримінальне провадження щодо фактів катування цивільних осіб представниками Збройних Сил РФ або окупаційних адміністрацій. Крім того, потерпілими від катувань офіційно визнано 5,6 тисяч цивільних та 5 тисяч військових³. Кількість постраждалих, вірогідно, значно більша, адже не всі звертаються до органів правопорядку з різних причин, а частина постраждалих і далі перебуває на тимчасово окупованій території України або виїхала за кордон. При цьому в Україні відсутня система підтримки постраждалих від катувань.

Постраждалі від катувань внаслідок спричинення їм множинної шкоди можуть отримувати допомогу як такі, що постраждали від інших видів шкоди, пов'язаних з війною. Здебільшого вони звертаються до громадських і міжнародних організацій, або ж отримують окремі види допомоги, передбачені для інших категорій постраждалих, переважно як особи, щодо яких визнано факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, або ж потерпілі від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. І це частково дозволяє задовольнити потреби постраждалих від катувань, проте такий підхід держави не відповідає потребам постраждалих від катувань,

1 Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні 27 лютого — 31 березня 2023, п. 71: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_UA.pdf

2 Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine 24 February–4 April 2025, p.7: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/sessions-regular/session58/advance-version/a-hrc-58-67-auv-en.pdf>

3 Сьогодні, 28 липня, в Україні вшановують пам'ять тих, хто був страчений, закатований або загинув у полоні / Офіс Генерального прокурора України, 28.07.2025: <https://gp.gov.ua/ua/posts/syogodni-28-lipnya-v-ukrayini-vsanovuyut-pamyat-tix-xto-buv-stracenii-zakatovani-abo-zaginuv-u-poloniofis-generalnogo-prokurora-rozsliduje-sistemni-vojenni-zlocini-rf-proti-viiskovopolonenix-ta-civilnix>

не сприяє їхній повноцінній реабілітації та реінтеграції й не може вважатися системним і цілісним.

Ця аналітична записка спрямована на визначення потреб і проблем, з якими стикаються постраждалі від катувань, жорстокого або нелюдського поводження⁴, на оцінювання поточного стану системи підтримки осіб, постраждалих від воєнних злочинів, зокрема, катування, жорстокого або нелюдського поводження, для надання рекомендацій щодо формування такої системи.

Для цього було виокремлено такі завдання.

1. Проаналізувати наявні заходи, передбачені законодавством України, щодо підтримки постраждалих від російської агресії (дати загальну характеристику та показати взаємозв'язок).
2. Дослідити специфіку катувань, жорстокого або нелюдського поводження як злочину, їх довгострокові наслідки для постраждалих тощо.
3. На основі проведених інтерв'ю та аналізу поточних заходів підтримки виокремити основні проблеми, з якими стикаються постраждалі від катувань, жорстокого або нелюдського поводження безпосередньо після вчинення щодо них злочину і з плином часу, з'ясувати їхні потреби.
4. Надати рекомендації щодо розбудови системи для забезпечення належної підтримки постраждалих від катувань, жорстокого або нелюдського поводження.

Дослідження засновано на аналізі українського законодавства щодо підтримки постраждалих від збройної агресії РФ проти України, на матеріалах українських та міжнародних громадських організацій щодо практики забезпечення підтримки окремих груп постраждалих в Україні, щодо короткострокових та довгострокових наслідків травми, зокрема, катувань, щодо стандартів розбудови системи підтримки постраждалих від катувань. Крім того, ZMINA опитала 40 постраждалих від катувань, щоб дослідити й описати шкоду, якої вони зазнали внаслідок катувань, як короткострокову, так і довгострокову, потреби щодо підтримки, поінформованість про наявні заходи підтримки та джерела отримання допомоги, якщо така надавалася.

Опитування проведені телефоном у період з 22 травня до 3 червня 2025 року.

4 Для цілей цієї аналітичної записки вживається поняття «постраждалі від катувань, жорстокого або нелюдського поводження» як таке, що охоплює ширше коло осіб, ніж «потерпілі», адже не обмежується тими особами, які мають статус потерпілих від катувань в межах кримінального провадження; надалі в межах поняття «постраждалі від катувань» також ідеться про людей, які зазнали різних форм порушень особистої недоторканості, зокрема, катувань, жорстокого або нелюдського поводження.

1. ЯКОЮ Є ЗАГАЛЬНА СИТУАЦІЯ ІЗ НАДАННЯМ ПІДТРИМКИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ?

В Україні станом на 2025 рік відсутня комплексна система підтримки постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. При цьому держава надає деякі види допомоги та підтримки окремим категоріям осіб, які зазнали шкоди внаслідок збройної агресії проти України. Такий підхід, започаткований ще у 2014 році, передбачає виокремлення груп осіб, що постраждали внаслідок збройної агресії, створення для них окремих процедур встановлення належності до цих груп, різних механізмів підтримки. Зокрема, йдеться про: (1) осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей⁵; (2) осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їхніх сімей⁶; (3) осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією РФ проти України⁷; (4) внутрішньо переміщених осіб⁸; (5) тих, хто стали особами з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, отриманих від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння⁹; (6) дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів та окремо дітей, які повернулися на підконтрольну територію після депортації, примусового переміщення або з тимчасово окупованих територій¹⁰; (7) осіб, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації¹¹; (8) осіб, постраждалих внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС¹².

5 Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» № 2010-IX ред. від 04.04.2025: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text>

6 Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» № 2505-VIII ред. від 10.01.2025: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>

7 Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» № 4067-IX від 20.11.2024: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text>

8 Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII ред. від 04.04.2025: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

9 Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-XII ред. від 02.05.2025: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2018-п#Text>

10 Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III ред. від 07.06.2025: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 268 «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» ред. від 13.08.2024: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-п#Text>

11 Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» № 2923-IX ред. від 11.12.2024: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 947 «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-п#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 381 «Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги "єВідновлення"»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-п#Text>

12 Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. № 626 «Деякі питання надання матеріальної грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підриву Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/626-2023-п#Text>

Також важливо зауважити, що підхід щодо підтримки постраждалих переважно ґрунтується на факті належності до певної категорії постраждалих без визначення обсягу завданої шкоди та оцінювання потреб. Рекомендації щодо запровадження більш комплексного підходу до стратегії підтримки постраждалих: визначення терміну та конкретних критеріїв, за якими людей вважатимуть такими, що постраждали від збройної агресії, — надавалися неодноразово¹³, однак, і досі повністю не враховані.

За відсутності єдиної візії щодо надання підтримки постраждалим неможливо провести й повноцінний облік завданої немайнової шкоди. Ухвалений 20 листопада 2024 року Закон України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України»¹⁴ спрямований на те, щоб систематизувати облік немайнової шкоди, завданої збройною агресією. Згідно із Законом, обліку підлягає шкода, заподіяна, зокрема, і через: катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання; насильницьке тримання під вартою, незаконне ув'язнення, полон, інші види позбавлення особистої свободи; внутрішнє переміщення, евакуацію; вимушене переміщення за межі України тощо.

Важливо, що обліку підлягає інформація про шкоду, завдану починаючи з 19 лютого 2014 року, а не з 24 лютого 2022 року, як це передбачено системою обліку Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України¹⁵. Водночас облік шкоди — лише перший етап, який наразі не передбачає надання підтримки особам, шкода яким облікована. Закон передбачає необхідність ухвалення окремого нормативного акту щодо підтримки постраждалих, проте він досі перебуває в стані розроблення¹⁶.

Для визначених груп постраждалих передбачені різні процедури встановлення факту належності до такої групи. Наприклад, для категорій осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей, а також для постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією РФ проти України, передбачений розгляд питання відповідними Комісіями. Утім, особи, зниклі безвісти за особливих обставин, набувають цього статусу на основі заяви, внесеної до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин тощо.

Основними передбаченими державою інструментами підтримки виділених категорій постраждалих є фінансова допомога, а також пільги, заходи реабілітації, психологічної, медичної та правової допомоги. При цьому, за наявності передбачених законом таких видів допомоги, окремою проблемою є забезпечення їх реалізації. У держави не вистачає фінансових і людських ресурсів, зокрема, фахівців в окремих сферах, щоб забезпечити ефективну підтримку тим категоріям, для яких вона передбачена¹⁷.

13 Концепція вдосконалення національної системи засобів правового захисту та підтримки осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України / Офіс Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, 05.07.2024: <https://mycloud.coe.int/s/CBdpnNiHKTtNZDr?dir=/Sopenfile=true>; Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році / Офіс Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, 2024: <https://surl.lu/rnjzbw>

14 Закон України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» № 4071-IX від 20.11.2024: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4071-20#Text>

15 Мандат та функції / Реєстр збитків для України: <https://rd4u.coe.int/uk/mandate-and-functions>

16 Система обліку немайнової шкоди від війни РФ допоможе в майбутньому підтримати потерпілих та зберегти пам'ять — правозахисниця / ZMINA, 16.04.2025: <https://zmina.info/news/systema-obliku-nemajnovoyi-shkody-vid-vijny-rf-dopomozhe-u-majbutnomu-pidtrymaty-postrazhdalyh-ta-zberegty-pamyat-pro-vijnu-pravozahysnyczya/>

17 Доступність, виклики та потреби: аналіз системи допомоги постраждалим від СНПК в Україні / Jurfem, 2025: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2025/03/Дослідження.pdf>

2. ЩО ТАКЕ «КАТУВАННЯ» І ЯКИМИ Є НАСЛІДКИ КАТУВАНЬ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛОЇ ЛЮДИНИ?

Катування, попри деякі відмінності в кваліфікуючих ознаках, завжди визначаються як «умисне завдання сильного болю чи страждань, фізичних чи психічних»¹⁸. Кваліфікація конкретних дій як катування в межах різних порушень та міжнародних злочинів (порушення права прав людини, воєнні злочини, злочини проти людяності) відрізняється. Спільною кваліфікуючою ознакою катування як порушення права прав людини та злочину проти людяності також є перебування особи, що зазнала катування, під вартою чи контролем особи, що вчинила дії, які можуть бути визнані катуванням. Спільною ознакою для порушення права прав людини та воєнного злочину також є завдання болю чи страждань з певною метою: отримати від особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вона вчинила або у вчиненні яких підозрюється, а також залякати чи примусити її до певних дій, або ж із будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду¹⁹.

Положення Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання також включають елемент вчинення дій державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їхньої мовчазної згоди. Ця ознака не є частиною складу воєнного злочину чи злочину проти людяності.

Основною ознакою, що розмежовує катування та жорстоке або нелюдське поводження, є наявність конкретної мети, на досягнення якої спрямоване завдання сильного болю чи страждань, фізичних чи психічних. У разі жорстокого або нелюдського поводження наявність мети не є ознакою злочину²⁰. Практика Європейського суду з прав людини також враховує тяжкість завданих страждань для розмежування²¹.

Різні види катувань, від побиття та застосування електричного струму, до психологічних знущань і примусу дивитися, як катують інших, призводять до різних наслідків. Ідеться як про фізичні, так і про психічні наслідки катувань, які потрібно фіксувати та враховувати для розбудови ефективної системи підтримки людей, що їх переживають.

Однією з найпоширеніших форм фізичних катувань, зокрема, в контексті російської агресії проти України, є жорстоке побиття²². Внаслідок побиття виникають внутрішньочерепні гематоми, травми спинного мозку, набряк мозку, витік спинномозко-

18 Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, 1987: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text; Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду, 1998: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

19 Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, 1987, стаття 1: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text; Elements of Crimes, International Criminal Court: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf>

20 Elements of Crimes, International Criminal Court, Article 8 (2) (a) (ii)-2: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf>

21 Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights, Prohibition of torture // European Court of Human Rights, 2025: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_eng

22 «85 % чоловіків пройде через цей ізолятор»: аналіз свідчень утримуваних у райвідділі поліції під час окупації Куп'янська / О. Синюк, Є. Сокуренько, С. Кочмарський; Центр прав людини ZMINA, 2024: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/kupyansk_web_ukr.pdf

вої рідини, судоми. Тріщини та переломи кісток також можуть впливати на периферичні нерви²³.

Не менш поширеною формою катування в незаконному утриманні представниками РФ є застосування електричного струму²⁴. Внаслідок застосування електричного струму, крім опіків, можуть виникати радикулопатія (вид запалення нервових корінців спинного мозку), аритмія серця, нетримання та клоніко-тонічні судоми²⁵.

Часто в період утримання постраждалих обмежують в русі: тримають в наручниках, кайданках, зв'язують мотузками або дротами, деяких також утримують в дуже тісних приміщеннях, що обмежують мобільність. Наручники, кайданки, мотузки можуть спричиняти пошкодження периферичних нервів, що проявляються в тимчасових сенсорних порушеннях або ж постійному порушенні моторних функцій²⁶.

● Протигаз, що російські військові ймовірно використовували як знаряддя катування незаконно утримуваних у підвалі в селі Піски-Радьківські Харківської області
Фото: Слідче управління ГУНП в Харківській області

Не менш поширені неврологічні наслідки катувань, зокрема, головний біль, серед іншого, хронічний, запаморочення, втрата свідомості, парестезії, параліч, судоми²⁷.

23 Physicians for Human Rights. Physical evidence of torture ± a health professional's guide to medical and psychological evaluations of torture. In: Examining Asylum Seekers ± A Health Professional's Guide to Medical and Psychological Evaluations of Torture. Boston, USA: Physicians for Human Rights, 2001 за посиланням у Clinical Review, Torture and its neurological sequelae / Spinal Cord (2002), A Moreno, MA Grodin

24 «85 % чоловіків пройде через цей ізолятор»: аналіз свідчень утримуваних у райвідділі поліції під час окупації Куп'янська / О. Синюк, Є. Сокуренько, С. Кочмарський; Центр прав людини ZMINA, 2024: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/kupyansk_web_ukr.pdf

25 Clinical Review, Torture and its neurological sequelae / Spinal Cord (2002), A Moreno, MA Grodin

26 Skylv G. Physical sequelae of torture. In: Basoglu M (ed). Torture and Its Consequences, Current Treatment Approaches. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992 за посиланням у Clinical Review, Torture and its neurological sequelae / Spinal Cord (2002), A Moreno, MA Grodin.

27 Clinical Review, Torture and its neurological sequelae / Spinal Cord (2002), A Moreno, MA Grodin.

У довгостроковій перспективі пережиття травми призводить до порушень сну, жакхів, соматизації, порушень апетиту та травлення, зниження імунітету, постійної втоми, надмірної збудженості/чутливості, підвищеного рівня кортизолу, а також до довгострокових наслідків для здоров'я, зокрема, серцево-судинних, неврологічних, респіраторних, дерматологічних та урологічних хронічних захворювань і проблем з опорно-руховим апаратом²⁸.

Травма має для постраждалих не лише фізичні наслідки. До перших емоційних реакцій належить переважно оніміння/байдужість, відстороненість, тривожність і страх, злість, сум, відчуття безпорадності, дезорієнтація, пригнічення та придушення емоцій/почуттів. З часом ці емоційні реакції переходять у роздратованість, депресивні стани, нестабільний емоційний стан/настрій, тривожність, відчуття сорому, вразливості. Також часто проявляється страх пережити травму знову та емоційна відстороненість від будь-чого, що потребує емоційних реакцій²⁹.

Усі ці персональні наслідки для постраждалих в результаті спричиняють когнітивні та поведінкові зміни — те, як вони сприймають, обробляють інформацію та взаємодіють із суспільством, з рідними, знайомими та незнайомими людьми. Ці зміни також проявляються як одразу після пережитої травми, так і через певний час. Спочатку постраждалим важко концентруватися, збивається відчуття часу та простору, виникають проблеми з пам'яттю, особливо тією, що стосується травматичної події. З часом можуть з'являтися нав'язливі спогади, фіксація на травматичній події, труднощі з ухваленням рішень, суїцидальні думки. Одна з характерних рис, яка також ускладнює реабілітацію, — це відчуття інакшості через пережиту травму, адже постраждалі не відчувають, що люди з оточення можуть їх зрозуміти через значну відмінність у досвіді³⁰.

Ці наслідки можуть проявлятися у конфліктній поведінці, в початку вживання (або надмірному вживанні) алкоголю, наркотичних речовин, у відстороненості та апатії, в уникненні соціальних ситуацій і спілкування, що призводить до руйнування соціальних зв'язків та проявів небезпечної поведінки³¹.

28 Center for Substance Abuse Treatment (US). Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services. Rockville (MD): Substance Abuse and Mental Health Services Administration (US); 2014. (Treatment Improvement Protocol (TIP) Series, No. 57.) Chapter 3, Understanding the Impact of Trauma: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK207191/>

29 Ibid.

30 Ibid.

31 Ibid.

3.

ЯКІ ПОТРЕБИ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД КАТУВАНЬ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ?

Для забезпечення ефективної системи підтримки постраждалих необхідно оцінити їхні специфічні потреби — як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Інтерв'ю з постраждалими від катувань в умовах російської агресії проти України дозволяють виокремити основні потреби. При цьому серед них є і термінові запити, які потребують реагування в найкоротший строк після звільнення такої людини, і довготривалі потреби, для закриття яких необхідна систематична підтримка. В межах усіх видів потреб — у медичній та психологічній допомозі, фінансовій та інформаційній підтримці — є потреби невідкладні й довготривалі. Крім того, постраждалі виділяють потреби, які з'являються з часом.

Медична допомога. Одним із основних наслідків катування, який виділяють постраждалі, є погіршення стану здоров'я: загострення вже наявних проблем та набуття нових внаслідок умов утримання та катувань. Втрата зору, слуху, різке зниження ваги, головні болі, виразки, проблеми серцево-судинної системи та з суглобами, розвиток злоякісних пухлин через постійні побиття. Щонайменше 33 з 40 людей виділили фізичні наслідки катувань як одну з основних проблем після звільнення.

■ Стіна в одній з камер ізолятора тимчасового тримання № 1 Головного управління Національної поліції в Херсонській області. Напис на стіні: «Я люблю життя. Мир»
Фото: Єлизавета Сокурєнко

Відповідно, однією з основних потреб постраждалих є медична допомога. До неї належить, зокрема, медичний огляд, що має виявити наслідки катувань для стану здоров'я відразу після звільнення. Йдеться також про оперативне втручання для покращення стану здоров'я та функціонування організму. Крім того, медична допомога часто стає і тривалою потребою, з якою постраждалі стикаються ще довго після утримання, а іноді вона залишається на все життя. Наприклад, вона проявляється в необхідності діагностики та постійного контролю за станом здоров'я внаслідок набутих захворювань, перенесених через такі захворювання операцій, для підтримки здоров'я за допомогою медичних препаратів чи процедур.

Психологічна допомога. Варто зазначити, що не всі постраждалі прямо артикують цю потребу (зокрема, безпосередньо необхідність психологічної допомоги згадали 12 із 40 респондентів). Однак значно більше опитаних вказують на психологічні та когнітивні наслідки катувань, які ускладнюють та знижують якість їхнього життя, погіршують самопочуття, негативно впливають на стосунки з оточенням. Зокрема, постраждалі виділяють порушення сну, нічні кошмари, відчуття переслідування і небезпеки в суспільстві, тривожність і панічні атаки, замкнутість, хронічну тривогу, втрату довіри до світу, почуття провини й сорому, депресивні стани, соматичні симптоми, труднощі з емоційною регуляцією, постійне проживання травми й роздратованість, відстороненість та уникнення, агресивну поведінку, часте вживання алкоголю. Потреба у психологічній допомозі також існує в контексті не тільки термінової, а й постійної підтримки. Деякі постраждалі зазначають, що перший час після звільнення не могли вийти з дому через психологічний стан, постійний страх повторення травми та тривожність, тому потребували невідкладної психологічної допомоги. Частина постраждалих також виокремила довгочасні наслідки: постійні порушення сну, загострення шкідливих звичок, емоційну дерегуляцію, дратівливість. Окремі постраждалі зазначали, що підтримка з боку рідних допомагає справлятися з тривалими наслідками пережитої травми.

Фінансова допомога. Щонайменше 14 опитаних виділили фінансову допомогу як критичну потребу, особливо в довгостроковій перспективі. При цьому можна виокремити декілька спрямувань такої фінансової допомоги, які виділяють постраждалі.

Перше призначення, по суті, збігається з основною потребою в медичній допомозі. Через відсутність безпосередньої медичної допомоги постраждалі потребують значних фінансів на обстеження — відразу після звільнення, а також на профілактичні через певний час, на оперативні втручання та лікування травм, набутих від катувань захворювань і хронічних хвороб, які загострилися.

Друге призначення фінансової допомоги — житло. Дуже часто люди, які пережили катування, також є внутрішньо переміщеними особами, або ж втратили житло, або ж воно зазнало часткових руйнувань внаслідок збройної агресії РФ проти України.

Третє призначення фінансової допомоги — безпосередня фінансова підтримка постраждалих, серед яких є пенсіонери, що не мають інших джерел забезпечення, або ж тимчасово втратили працездатність через пережиті катування. Крім того, під час незаконного затримання представники РФ забирали особисті речі — як ті, що людина мала при собі, так і в місці проживання. Враховуючи те, що переважна більшість по-

страждалих постійно мешкають у громадах, що були окуповані та досі перебувають в безпосередній близькості до зони бойових дій, працевлаштування також ускладнене.

Правова допомога. Переважно потреба у правовій допомозі виникає для відновлення втрачених документів (внаслідок бойових дій, або ж їх не повернули представники РФ після звільнення з незаконного утримання). Про необхідність правової допомоги також заявляють постраждалі, які планують звертатися до Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. Постраждалі відзначають, що процедура оформлення документів та звернення до Комісії складна й незрозуміла, і звернутися самостійно вони не можуть, або ж отримали відмову у встановленні факту.

Інформування. Окремою потребою, яку постраждалі не комунікують прямо, але вона простежується в їхніх відповідях, є належне інформування про можливі послуги та підтримку, яку пропонує держава. Навіть у тих випадках, коли люди можуть претендувати на встановлення факту незаконного позбавлення волі й відповідно фінансову підтримку, яку передбачає таке встановлення, постраждалі не знають про таку можливість. При цьому, як згадано вище, навіть за поінформованості про можливість, постраждалі не розуміють алгоритму подання та не можуть самостійно його оформити, тому вимушені звертатися за правовою допомогою або ж підтримкою громадських організацій. Деякі постраждалі подають документи для встановлення факту позбавлення волі вже кілька разів, проте безрезультатно.

Належне інформування та комунікація відсутні й у разі наявності в постраждалих статусу потерпілих у кримінальному провадженні. У 32 опитаних є статус потерпілих, при цьому більшість із них нічого не знають про перебіг провадження.

Деякі з опитаних зазначили, що отримали державну допомогу та допомогу від громадських організацій і благодійних фондів, переважно у зв'язку із позбавленням особистої свободи та вчиненням щодо заявника(-ці) сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Лише 12 опитаних отримували допомогу внаслідок встановлення щодо них факту позбавлення особистої свободи Комісією. При цьому варто враховувати, що опитані — постраждалі, свідчення яких були задокументовані центром ZMINA, та які додатково отримали інформацію про таку можливість від представників організації. Всі інші постраждалі зазначили, що отримували допомогу лише від громадських та міжнародних організацій. У більшості випадків це була саме фінансова допомога — надання коштів. Лише в окремих випадках постраждалим виділяли цільові кошти на реабілітацію або ж придбання необхідних речей.

4. НА ЯКУ ПІДТРИМКУ МОЖУТЬ РОЗРАХОВУВАТИ ПОСТРАЖДАЛІ ВІД КАТУВАНЬ?

У межах визначених державою категорій постраждалих та їхньої підтримки **для категорії постраждалих від катувань на цей час спеціалізованої підтримки не передбачено**. Проте, важливо зазначити, що сама по собі шкода внаслідок катування кваліфікується як шкода, завдана збройною агресією проти України³². Шкода від катувань або нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання також визначена як одна з категорій шкоди в межах Реєстру збитків для України (зокрема, категорія A2.5) і відкрилася до подання у березні 2025 року³³. Відшкодуванню підлягають як душевний біль і страждання, яких людина зазнала через катування або нелюдські чи такі, що принижують гідність, види поводження або покарання, так і серйозні тілесні ушкодження, яких людина зазнала внаслідок катувань або нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання, включно з понесеними витратами на медичне лікування та реабілітацію.

У контексті супроводу потерпілих в Україні функціонує Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків³⁴. Він розпочав роботу 18 січня 2024 року і станом на січень 2025 року надавав допомогу 1328 потерпілим. Крім того, створено 9 регіональних відділів у Київській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Миколаївській, Херсонській, Сумській, Харківській та Чернігівській областях³⁵. Центр працює лише з особами, які визнані потерпілими в межах кримінального провадження. У разі звернення постраждалих у Центрі надають консультацію щодо можливої участі в кримінальному провадженні, а у разі відмови постраждалого переспрямовують до громадських організацій. За відсутності належної системи захисту потерпілих та свідків на державному рівні Центр переважно перенаправляє запити від потерпілих, які не стосуються участі в кримінальному провадженні, до інших зовнішніх організацій, які надають безпосередню допомогу³⁶.

Належний захист потерпілих і свідків потребує подальшої розбудови державних механізмів, які функціонуватимуть в межах однієї системи і ґрунтуватимуться на потерпілоорієнтованому підході, на ефективних засобах перенаправлення, на активній участі потерпілих в процесі, на уникненні повторної травматизації та ефективному інформуванні з боку відповідальних органів, відповідно до Директиви 2012/29/ЄС³⁷.

32 Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text>

33 Реєстр збитків для України оголошує про початок подання заяв за новими категоріями – вимушене внутрішнє переміщення та порушення особистої недоторканності / Реєстр збитків для України, 19.03.2025: <https://rd4u.coe.int/uk/-/register-of-damage-for-ukraine-announces-the-opening-of-new-claim-categories-for-involuntary-internal-displacement-and-violations-of-personal-integrity>

34 Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків / офіційна сторінка у Facebook: <https://www.facebook.com/pgc.coordination.center/>

35 Підсумки роботи Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків за 2024 рік / Офіс Генерального Прокурора України, 18.01.2025: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pidsumki-roboti-koordinacijnogo-centru-pidtrimki-poterpilix-i-svidkiv-za-2024-rik>

36 Оцінка потреб правової системи України: Забезпечення якісного правосуддя для постраждалих та учасників від війни / Українська правова консультативна група: <https://ulag.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/na-ukr-web-1.pdf>

37 Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421925131614&uri=CELEX:32012L0029>

Злочин катування або ж нелюдського поводження зазвичай вчиняється в умовах незаконного утримання особи представниками РФ, відповідно, справи таких постраждалих також може розглядати Комісія з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи. Крім того, в окремих випадках постраждали від катувань або нелюдського поводження також могли зазнати сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією РФ проти України, і наявність у них статусу постраждалих від СНПК також може розглядати відповідна Комісія. Варто, однак, врахувати, що навіть у разі наявності підстав віднесення постраждалих від катувань до інших категорій постраждалих, встановлення такого факту або ж визнання їх постраждалими в межах передбаченої законодавством процедури не є гарантованим. Ба більше, підтримка, запропонована для інших категорій постраждалих, може не відповідати потребам постраждалих від катувань.

Крім того, попри визначеність цих категорій у законодавстві та наявність положень щодо конкретних видів підтримки для таких людей, на практиці навіть у разі встановлення факту чи визнання постраждалими їм не завжди вдається отримати відповідну підтримку. Зокрема, на практиці ці положення часто не виконуються — через брак роз'яснень для державних установ на місцях, через відсутність належного механізму реалізації, а також через недостатнє інформування і відсутність інформації щодо цих прав у постраждалих³⁸. Наприклад, фінансування допомоги від СНПК залежить від міжнародної допомоги, що не є гарантованим довготривалим джерелом надходжень.

Підтримка для осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, можлива після встановлення факту позбавлення особистої свободи. Рішення щодо встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України ухвалює Комісія, утворена при центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань ТОТ України. Станом на липень 2025 року Комісія діє при Міністерстві розвитку громад та територій³⁹.

Внаслідок встановлення Комісією факту позбавлення особи особистої свободи людині може надаватися така підтримка:

1. грошова допомога (щорічна допомога під час перебування в місцях несвободи; одноразова після звільнення) у розмірі 100 тисяч гривень;
2. медична та реабілітаційна допомога, зокрема, психологічна та санаторно-курортне лікування;
3. правова допомога (відшкодування витрат на професійну правову допомогу, що надавалася людині для захисту її прав і законних інтересів; безоплатна вторинна правова допомога на час позбавлення особистої свободи та після звільнення у зв'язку із захистом прав і законних інтересів);
4. забезпечення житлом для тимчасового проживання;
5. збереження місця роботи та пенсійного забезпечення, зарахування періоду утримання в страховий стаж;

38 Доступність, виклики та потреби: аналіз системи допомоги постраждалим від СНПК в Україні / Jurfem, 2025: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2025/03/Дослідження.pdf>

39 Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2025 р. № 35 «Про внесення змін щодо діяльності Міністерства розвитку громад та територій до деяких постанов Кабінету Міністрів України»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-2025-п#n12>

6. відстрочки за кредитними зобов'язаннями⁴⁰.

З моменту початку роботи Комісії в межах Міністерства розвитку громад і територій України у 2025 році було проведено 6 засідань, за результатом яких факт позбавлення особистої свободи було встановлено щодо 2077 осіб (з них 1993 військовослужбовці та 84 цивільні особи)⁴¹. Проте в роботі Комісії залишаються актуальними проблеми, на яких ще у 2023 році наголошували правозахисники⁴². Зокрема, непрозорість діяльності Комісії призводить до нерозуміння постраждалими того, як ухвалюють рішення про встановлення чи невстановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. На відміну від військовослужбовців, факт полону яких підтверджують відповідні документи, видані державними органами влади України, довести факт позбавлення цивільної особи свободи внаслідок збройної агресії проти України складніше. Часто у постраждалих цивільних відсутні будь-які документи, які можуть підтвердити факт позбавлення волі, та немає можливості підтвердити місце утримання. Відсутня інформація щодо того, як саме описувати ситуацію в формі заяви про встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України для того, щоб її виклад був достатньо детальним і обґрунтованим для визнання факту позбавлення особистої свободи. При цьому залишається проблема відмов цивільним у встановленні факту позбавлення особистої свободи у разі, якщо не доведено, що причиною позбавлення волі є проукраїнська діяльність / позиція людини.

Ще однією, вужчою категорією, є категорія **«особи, що постраждали від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України»**⁴³. Рішення щодо визнання людини постраждалою ухвалює Комісія з розгляду питань, пов'язаних з визнанням особи постраждалою від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України.

У разі такого визнання людині надають підтримку — невідкладні проміжні репарації, а саме:

1. інформацію про права та можливості їх реалізації;
2. безоплатне проходження реабілітації незалежно від місця проживання та відповідно до потреб, включно з комплексом медичних, психосоціальних та інших заходів, спрямованих на відновлення фізичного і психологічного стану та соціальних функцій постраждалої людини;
3. отримання невідкладної грошової виплати;
4. за потреби — отримання тимчасового притулку для безпечного проживання.

40 Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» № 2010-IX ред. від. 04.04.2025, стаття 16: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text>

41 Відповідь Міністерства розвитку громад і територій України на запит ZMINA № 16417/7/10-25 від 04.07.2025.

42 Як Україна допомагає цивільним заручникам та їхнім рідним? Рік з дня набрання чинності Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей». Аналітична записка. / Ред. Луньова О., 2023: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/11/uk_help_print.pdf

43 Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» № 4067-IX від 20.11.2024: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text>

Варто зауважити, що запровадження проміжних репарацій для окремої категорії потерпілих від міжнародних злочинів створює умови для «конкуренції жертв». Безсумнівно, що постраждалі від СНПК потребують невідкладної підтримки, й ініціативи з її надання є позитивним кроком. При цьому інші категорії постраждалих, особливо ті, що також зазнали шкоди для життя та здоров'я в іншій формі, зокрема, внаслідок катувань або ж нелюдського поводження, потребують ефективних і своєчасних заходів підтримки. Вибірковий підхід щодо реагування на потреби різних категорій постраждалих можна було б скоригувати, наприклад, розширенням мандата Комісії і наданням проміжних репарацій постраждалим від катувань, однак, підхід наразі залишається незмінним.

У контексті майнової шкоди, якої також могли зазнати постраждалі від катувань, законодавство передбачає надання **компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна** внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією проти України, з дня введення воєнного стану в Україні⁴⁴. На практиці чинні механізми відшкодування за пошкоджені/знищені об'єкти нерухомого майна не передбачають можливості відшкодування збитків, завданих у період з 19 лютого 2014 року до 24 лютого 2022 року⁴⁵. Для розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна утворюється Комісія з розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України (виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, військовою адміністрацією населеного пункту або військово-цивільною адміністрацією населеного пункту).

Компенсація за знищений об'єкт при цьому надається в такі способи:

1. надання грошових коштів через їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації із передбаченим цільовим використанням цих коштів для фінансування будівництва будинку садибного типу, садового або дачного будинку;
2. фінансування придбання об'єкта житлової нерухомості (зокрема, інвестування/фінансування його будівництва), земельної ділянки, на якій розташовано такий об'єкт, частки у праві власності на таке майно з використанням житлового сертифіката;
3. передавання у власність отримувачу компенсації об'єкта нерухомого майна, відновленого в рамках реалізації місцевих програм відновлення на заміну знищеного об'єкта нерухомого майна.

44 Постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 № 380 «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 473 «Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 № 381 «Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2023 № 600 «Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-%D0%BF#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2023 № 624 «Деякі питання забезпечення функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2023-%D0%BF#Text>

45 Концепція вдосконалення національної системи засобів правового захисту та підтримки осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України / Офіс Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, 05.07.2024: <https://mycloud.coe.int/s/CBdpnNiHKTtNZDr?dir=/&openfile=true>

Компенсація за пошкоджений об'єкт нерухомого майна надається в такі способи:

1. виконання робіт, пов'язаних з будівництвом, на пошкодженому об'єкті нерухомого майна для його відновлення (зокрема, розроблення проєктної документації на будівництво, проведення її експертизи, виконання будівельних робіт) та/або придбання будівельної продукції для виконання таких робіт;
2. надання грошових коштів через їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації із цільовим використанням для виконання робіт, пов'язаних з будівництвом, на пошкодженому об'єкті нерухомого майна для його відновлення та/або придбання будівельної продукції для виконання таких робіт;
3. надання грошових коштів через їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації за придбану ним будівельну продукцію та/або виконані ним ремонтні роботи на пошкодженому об'єкті нерухомого майна за власні кошти.

Постраждали від катувань або нелюдського поводження, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або для уникнення негативних наслідків збройного конфлікту або ж тимчасової окупації, також можуть звернутися за отриманням довідки про взяття на облік **внутрішньо переміщеної особи**, що діє безстроково⁴⁶.

Для ВПО передбачені такі види підтримки: розміщення (тимчасове проживання ВПО); отримання реабілітаційних послуг; безкоштовне харчування дітей з числа ВПО, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; сприяння зайнятості; пільги щодо сплати боржником процентів за кредитним договором та/або договором позики тощо.

Окремо також передбачена допомога на проживання. Допомога призначається на шість місяців внутрішньо переміщеній особі, яка вперше звернулася за призначенням допомоги. Для осіб з інвалідністю та дітей — 3000 гривень, для інших — 2000 гривень⁴⁷.

Хоча постраждали від катувань можуть претендувати на підтримку, що передбачена для осіб, щодо яких встановлено факт позбавлення особистої свободи, або ж тих, що постраждали від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, це не є і не може бути повноцінною заміною адресної підтримки. Окрім того, що не всі люди, які постраждали від катувань, відповідають критеріям, визначеним законодавством, щодо мети позбавлення особистої свободи, або ж не зазнали, окрім катувань, сексуального насильства, вони мають особливі потреби. Потреба у застосуванні комплексного підходу і виділенні окремих категорій, визначених на підставі завданої особі шкоди, полягає не лише у повноцінному забезпеченні права на правду, а й у необхідності забезпечення системи підтримки та допомоги постраждалим, яка заснована на оцінюванні їхніх унікальних потреб. Навіть за наявності послуг та механізмів підтримки, яких потребують усі категорії постраждалих, особливості пережитої травми та завданої постраждалим шкоди вимагають цільового підходу.

46 Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII ред.від. 04.04.2025: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

47 Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#n54>

Враховуючи значне зростання кількості постраждалих з початку повномасштабного вторгнення, обмеження державного бюджету та міжнародної допомоги, система потребує повного оцінювання наявних ресурсів, кількості постраждалих та планування щодо розподілення ресурсів. Пріоритезація допомоги окремим групам постраждалих сама по собі не є проблемою, адже певні групи мають нагальні та гострі потреби, які потребують невідкладної реакції. Однак, залишення частини груп без належної підтримки має ознаки дискримінаційного підходу та спричинятиме «конкуренцію» постраждалих.

5. СИСТЕМА ПІДТРИМКИ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД КАТУВАНЬ: ЩО ПОТРІБНО ВРАХУВАТИ?

Україна лише розбудовує систему підтримки постраждалих від збройної агресії та наразі не забезпечує цільової підтримки всіх груп постраждалих, які зазнали шкоди життю та здоров'ю. Відповідно, наразі найважливіше окреслити основні потреби постраждалих та принципи, на яких має бути побудована система їх підтримки.

Важливо проаналізувати, які індикатори має включати система підтримки постраждалих внаслідок катувань. Нижче наведений перелік Глобальних ключових індикаторів ефективності вимірювання того, як держави забезпечують право постраждалих від катувань на реабілітацію⁴⁸. Очевидно, вони потребують певної адаптації під український контекст, але загальна логіка побудови системи підтримки є релевантною для України.

Першочерговим індикатором є **наявність структурного/інституційного та законодавчого забезпечення**: чи має держава необхідну правову й інституційну рамку для надання підтримки, чи ухвалене законодавство, що передбачає право на репарації та реабілітацію для постраждалих від катувань?

Цілком слушний індикатор, проте в ширшому контексті збройного конфлікту забезпечення ефективної підтримки постраждалих від катувань має бути частиною загальної державної політики підтримки постраждалих.

Тож першим викликом для України, як зазначалося раніше, є **відсутність державної стратегії підтримки всіх постраждалих**. Розрізнені заходи підтримки для окремих груп не можна вважати сталим підходом — він може мати ознаки вибіркового і навіть дискримінаційного. Крім того, надання заходів підтримки окремим групам, без належного оцінювання загальної кількості постраждалих, які можуть претендувати на державну підтримку, а також без оцінювання державних ресурсів, необхідних для забезпечення такої підтримки, призведуть до неефективного використання бюджету та нестачі коштів.

Стратегія державної підтримки постраждалих має ґрунтуватися на визначенні підходів, принципів та візії щодо підтримки постраждалих, а також враховувати попередній досвід передбаченої законодавством підтримки окремих категорій. Під час напрацювання комплексної системи підхід до підтримки наявних категорій також варто переглянути в контексті його відповідності потребам постраждалих. Перелік, запропонований Законом України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», може стати основою для виокремлення таких категорій. Зокрема, система має включати категорії постраждалих, які зазнали найбільшої шкоди — шкоди життю і здоров'ю. Крім визначення категорій, правова рамка також повинна запропонувати алгоритм визнання особи постраждалою — яким буде механізм, які будуть для цього необхідні кроки, документи.

48 Global Key Performance Indicators on the Right to Rehabilitation for Torture Survivors, 2022 / The International Rehabilitation Council for Torture Victims (IRCT), the International Centre for Health and Human Rights (ICHHR) based on the recommendations of the The Committee against Torture: <https://irct.org/wp-content/uploads/2023/07/Global-KPIs-rehabilitation.pdf>

В цьому контексті обов'язково потрібно враховувати вже наявний досвід визнання осіб постраждалими в межах інших категорій — що працює, а що є для постраждалих надмірним навантаженням.

● Одна з катівень в Ізюмі на Харківщині
Фото: Денис Глушко, Гвара Медіа

Щодо постраждалих від катувань ускладненим елементом у поточних умовах також є **належна фіксація шкоди** (враховуючи, що її найчастіше було завдано на окупованій території, з обмеженою можливістю або взагалі без можливості належної вчасної фіксації такої шкоди). Попри ухвалення нормативних змін, зокрема, форми «Довідка про фіксацію тілесних ушкоджень»⁴⁹, процедура досі потребує вдосконалення. Згідно з рекомендаціями Physicians for Human Rights⁵⁰, що базуються на міжнародних стандартах, до самої довідки, наприклад, варто додати окремий розділ з описом обставин нападу або інциденту, обставин травм та опису винних і контексту для цілісного підходу до документування — наявність цього сприятиме розумінню факту катування як такого, що пов'язаний зі збройним конфліктом. Саме таке розширення може бути надмірним для України, а доцільним є впровадження більш комплексного підходу щодо фіксації всіх ушкоджень, а не лише релевантних для встановлення діагнозу на основі стандартизованої процедури.

Крім того, Довідка через своє вузьке призначення не передбачає психологічного оцінювання та поведінкових спостережень. Документування психологічного впливу нападу чи інциденту сприятиме відтворенню повної картини впливу пережитого на по-

49 Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 186 від 02.02.2024 «Про внесення зміни до пункту 1 наказу Міністерства охорони здоров'я України від 14 лютого 2012 року № 110»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0243-24#n4>

50 Неурядова організація, що використовує медичну та наукову експертизу для документування та адвокації належного реагування на тяжкі злочини.

страждалого, інформуванню підходу до реабілітації такої людини, а також слугуватиме додатковою підставою для підтвердження факту травми⁵¹. Для цього варто розглянути ухвалення стандартної форми для оцінювання психологічного стану та потреб постраждалих.

Згадана «Довідка про фіксацію тілесних ушкоджень» дозволяє лікарям, які не є судово-медичними експертами, проводити й перенаправляти стандартизоване документування всіх форм катувань та сексуального насильства, зокрема, пов'язаних з конфліктом. Однак, долучення експертів з громадського сектору чи іноземних експертів до проведення судово-медичної експертизи суттєво обмежується чинним законодавством⁵². На березень 2024 року в Україні було лише 1610 експертів зі спеціалізацією «судово-медична експертиза», 203 — зі спеціалізацією «судова психіатрична експертиза» та 143 — зі спеціалізацією «судова психологічна» або «психологічна експертиза». Після усунення законодавчих перешкод необхідно забезпечити таким лікарям навчання зі стандартів роботи з постраждалими від катувань, задля належної фіксації травм та уникнення повторної травматизації⁵³.

Вищезазначене також перегукується з наступним індикатором, а саме — **наявністю бюджетного забезпечення**. Чи є достатньо коштів для покриття послуг та для підтримки постраждалих від катувань? Чи сума виділених коштів спирається на визначену кількість постраждалих та конкретні потреби реабілітації?

Напрацьована правова рамка обліку немайнової шкоди є позитивним кроком до дотримання цього індикатора, вона допоможе встановити цільову групу (кількість постраждалих від катувань). Для цього, однак, необхідно забезпечити втілення процесу на практиці — попри наявність відповідного законодавства, облік наразі не відбувається. При цьому реальне оцінювання необхідних коштів неможливе без належної роботи з вивчення потреб постраждалих. Окремої уваги потребує і наявність у державі ресурсів для забезпечення належної реабілітації на підставі оцінювання потреб. Обмеження державного бюджету зрозумілі, проте основне навантаження не може покладатися на зовнішні джерела наповнення, як-от кошти донорів, надходження яких залежить від політичної волі окремих держав.

Наступний індикатор стосується **доступності запропонованих послуг**. Зокрема, чи доступні послуги та підтримка в різних регіонах, де перебувають постраждалі? Чи надавачі послуг мають достатні ресурси для покриття потреб постраждалих?

Під час розроблення майбутньої системи підтримки постраждалих від катувань варто враховувати, що частина таких людей перебуває в громадах, які опинились в окупації та/або зазнали значних руйнувань через безпосередню близькість до зони бойових дій, або ж вони є ВПО та мешкають в інших регіонах України. Ці виклики мають бути

51 Підтримка постраждалих від катувань та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні. Як покращити медико-правове документування та доступ до правосуддя. Аналітична записка / Physicians for Human Rights, серпень 2024: <https://phr.org/wp-content/uploads/2024/08/PHR-Brief-Ukraine-Supporting-Survivors-of-Torture-and-Conflict-Related-Sexual-Violence-2024-UKR.pdf>

52 Strengthening Forensic Documentation of Torture and Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine. Technical Assessment and Recommendations / Physicians for Human Rights: <https://phr.org/wp-content/uploads/2024/07/PHR-Strengthening-Forensic-Documentation-of-Torture-ENG.pdf>

53 Підтримка постраждалих від катувань та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні. Як покращити медико-правове документування та доступ до правосуддя. Аналітична записка / Physicians for Human Rights, серпень 2024: <https://phr.org/wp-content/uploads/2024/08/PHR-Brief-Ukraine-Supporting-Survivors-of-Torture-and-Conflict-Related-Sexual-Violence-2024-UKR.pdf>

враховані в процесі забезпечення підтримки та реабілітації для таких людей, включно з можливістю, наприклад, отримувати психологічну допомогу дистанційно, або ж реалізацією потреби в релокації, якщо перебування в місті, де людина пережила травму, негативно впливає на процес реабілітації.

Окремим питанням розбудови комплексної системи підтримки також є **наявність достатньої кількості спеціалістів у різних сферах, що мають відповідні навички роботи з постраждалими від катувань**. Ідеться і про психологів, медичних працівників, і про тих, хто забезпечує надання соціальних послуг тощо.

Частково питання належних кваліфікацій підпадає і під наступний індикатор — **відповідність наданих послуг потребам постраждалих**. Чи спеціалісти, які надають ці послуги, мають навички та знання для оцінювання та задоволення потреб постраждалих від катувань? Чи надані послуги в комплексі, чи дають повноцінну підтримку? Чи ці послуги цільові й спрямовані на індивідуалізовані потреби постраждалих, як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, чи враховують їхні особливості (культурні, вікові, гендерні)?

Пріоритетним підходом з боку держави наразі є забезпечення одноразових фінансових виплат, які часто не є достатніми для закриття найбільш нагальних потреб постраждалих. На першому місці серед потреб, про які повідомили опитувані, була саме медична допомога. Навіть щодо фінансової допомоги постраждалі зазначали, що потреба в ній виникає через необхідність проходити медичні обстеження, медичні процедури та лікування. Отже, одним із першочергових кроків має бути забезпечення належної фіксації завданої постраждалим фізичної та психічної шкоди. Забезпечення медичної допомоги має спиратись на задокументовані дані та відповідати потребам. У наданні медичної допомоги слід враховувати і характер шкоди — частина постраждалих потребують постійного нагляду та лікування. Крім того, з огляду на зафіксовану психічну шкоду, опцією, яка має бути доступна всім постраждалим, є кваліфікована психологічна допомога. При цьому перенаправляти слід саме до спеціалістів, які мають навички роботи з травмою. Враховувати слід і попередній досвід травми та гендерні особливості особи тощо.

Ще один індикатор — **ефективність запропонованої підтримки для постраждалих**.

За умови дотримання всіх попередніх умов: наявності відповідної правової та інституційної рамки, географічної доступності послуг, достатньої кількості спеціалістів, повноти та комплексності запропонованих послуг, — необхідний також моніторинг їхнього реального впливу на реабілітацію постраждалих.

У цьому контексті варто додати ще один індикатор, який, зокрема, виділяють і опитані постраждалі — **належне інформування про наявність та доступність окремих послуг**. Навіть у разі забезпечення державою повного комплексу послуг, їхня ефективність буде мінімальною за відсутності механізму перенаправлення та інформування постраждалих. Одним із ключових факторів є забезпечення співпраці та координації між акторами, які надаватимуть ті чи інші послуги постраждалим.

ВИСНОВКИ

- Заходи підтримки постраждалих від збройної агресії РФ проти України розрізнені й не мають системності. Такий підхід не відповідає потребам постраждалих і не дозволяє забезпечити належне сприяння як уже визначеним групам, так і тим, що нині перебувають поза увагою державної допомоги. Надання допомоги лише окремим групам також має ознаки дискримінаційного підходу та створює ризик «конкуренції» постраждалих. При цьому, навіть за наявності передбачених законодавством заходів, на практиці брак фінансування, спеціалістів із необхідними навичками та недостатнє роз'яснення надавачам послуг на місцях унеможливорює ефективне користування цими послугами.
- Для побудови ефективної системи підтримки постраждалих від катувань необхідно враховувати особливості пережитої ними травми та її наслідки. Наслідки катувань проявляються як відразу після пережитої травми, так і через тривалий час, вони можуть набувати характеру хронічних. Фізичні наслідки, серед іншого, включають втрату мобільності, порушення сну, апетиту й травлення, зниження імунітету, а також довгострокові наслідки для здоров'я, зокрема, серцево-судинні, неврологічні, респіраторні, дерматологічні та урологічні хронічні захворювання і проблеми з опорно-руховим апаратом. Психічні наслідки включають роздратованість, депресивні стани, нестабільний емоційний стан/настрій, тривожність. Вони також зумовлюють і когнітивні та поведінкові зміни: постраждалі фіксуються на моменті травми, або ж навпаки відчують проблеми з пам'яттю, схилиються до шкідливих звичок, відчують відстороненість та апатію, уникають спілкування, що також призводить до руйнування соціальних зв'язків і проявів небезпечної поведінки.
- Постраждалі від катувань потребують комплексної системи підтримки, як відразу після звільнення, так і в довгостроковій перспективі. Основною потребою є медична допомога, як для оперативного лікування, так і для постійної підтримки здоров'я з огляду на хронічні хвороби, набуті або загострені внаслідок катувань. Не менш гостро потрібна психологічна допомога. Потреба у фінансовій допомозі має кілька аспектів: може надаватися фінансова допомога на медичні процедури, яку можна покрити наданням ефективної медичної допомоги; фінансова допомога на житло, яка також може бути покрита безпосереднім наданням житла, а також власне фінансова допомога для забезпечення побуту, враховуючи скрутні життєві обставини частини постраждалих.
- Окремою проблемою щодо підтримки постраждалих є недостатнє інформування та надмірна складність окремих процедур отримання допомоги. Навіть за наявності можливості частина постраждалих обирає не звертатися за допомогою, або ж вимушена артикулювати потребу в юридичній допомозі для подання на окремі види підтримки, зокрема, для осіб, які перебували в незаконному утриманні в РФ або на ТОТ. При цьому переважно надавачами послуг з підтримки постраждалих залишаються громадські та міжнародні організації.

- Наразі постраждали від катувань або нелюдського поводження не отримують державної підтримки. Лише у разі множинної шкоди, зокрема, позбавлення особистої свободи, СНПК, вимушеного переміщення чи іншої, такі люди за підтвердження відповідного факту чи набуття статусу постраждалих цієї категорії можуть розраховувати на заходи підтримки, передбачені для таких осіб. Утім, не всі постраждали від катувань або нелюдського поводження зазнали інших видів шкоди або ж можуть підтвердити таку шкоду. Більше того, заходи підтримки, передбачені для інших категорій, можуть не відповідати специфічним потребам постраждалих від катувань або ж нелюдського поводження.
- Наявність заходів підтримки, зокрема, проміжних репарацій для однієї окремої категорії постраждалих від міжнародних злочинів, створює умови для «конкуренції жертв». Оперативне реагування на потреби постраждалих та надання їм невідкладної підтримки є позитивним кроком, однак такої ж підтримки потребують й інші категорії постраждалих, особливо ті, що також зазнали шкоди життю та здоров'ю в іншій формі, зокрема, внаслідок катувань або ж нелюдського поводження. Чинний вибірковий підхід щодо підтримки різних категорій постраждалих можна було б скоригувати, наприклад, розширенням мандату Комісії і наданням проміжних репарацій постраждалим від катувань.
- Система підтримки постраждалих від катувань має бути частиною загальної стратегії підтримки постраждалих від збройної агресії РФ проти України. Вона має базуватися на нормативному забезпеченні, яке визначатиме категорії постраждалих, а також мати чіткі та зрозумілі процедури та критерії визнання осіб такими, що належать до цих категорій. Побудова такої системи потребує ефективного обліку завданої шкоди, вивчення потреб постраждалих і планування бюджету для забезпечення підтримки. Враховувати потрібно не лише наявність послуг, а й доступність для постраждалих, наявність достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів для їх надання, а також інформування постраждалих про можливість отримання підтримки.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

- Розробити й затвердити Указом Президента України загальну концепцію державного підходу до підтримки постраждалих внаслідок збройної агресії проти України.
- Мінсоцполітики розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект закону про підтримку осіб, особистим немайновим правам яких завдано шкоди внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України відповідно до перехідних положень Закону України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» від 20.11.2024 № 4071-IX.
- Розробити механізм систематичного збирання та оцінювання потреб осіб, які постраждали від катувань, а також урахування цих даних під час напрацювання заходів підтримки таких осіб на базі Координаційного центру підтримки потерпілих та свідків.
- Мінсоцполітики розробити та імплементувати державну систему підтримки постраждалих від катувань, незалежно від статусу таких осіб як потерпілих в кримінальному провадженні, з урахуванням основних та невідкладних потреб. Система має включати як термінові, так і довготривалі заходи медичної та психологічної підтримки, а також фінансової підтримки, з огляду на особисті обставини постраждалих.
- Забезпечити навчання фахівців, що надаватимуть послуги в межах системи підтримки, щодо підходів та стандартів, чутливих до травми та роботи з постраждалими від міжнародних злочинів, зокрема, від катувань.
- Розробити й ухвалити стандартизовані алгоритми/процедури для підтримки лікарів та судово-медичних експертів в ході заповнення «Довідки про фіксацію тілесних ушкоджень» для забезпечення комплексного та цілісного підходу до медичного документування. Крім того, розробити «Довідку щодо фіксації психологічного оцінювання, потреб та поведінкових спостережень».
- Внести зміни до Закону України «Про судову експертизу», що дозволять проведення судово-медичної експертизи підготовленими лікарями, а не лише державними судово-медичними експертами.

